

Boje ruské armády na Kavkaze a v Armenii za světové války (1914—1918).

(Dokončení.)

Operace v létě 1915.

Rusové odeslali po katastrofě v Haliči na západní frontu 5. kavkazský sbor, teprve nedávno utvořený, s 20. pěší divisií. Proto též po celé léto 1915 setrvali v defensivě. Turci s počátku též neprojevili ofensivní činnosti, ale v druhé polovici léta započali zesilovati svou frontu. Největší pozornost obou soků v tu dobu byla upoutána k Persii. Turci se tam snažili realizovati obrovský Enverův plán, totiž za pomoci německých emisarů vtrhnouti do Persie a Afganišanu a přinutiti je k boji proti Dohodě. Zápas se tam vedl nejen vojensky, ale též i politicky, vzpourami a občanskými válkami, za kterýmž účelem se vyplácely subsidia různým politickým předákům. Ruský hlavní stan nařídil tedy kavkazské armádě v létě 1915

krýti ruské hranice před tureckými útoky a udržovati ruský vliv v Persii, kde Rusko mělo značné hmotné zájmy. Vojska Rusů měla celkem 3 sbory, z nichž však byly odeslány na evropská bojiště skoro všechny jednotky 1. výzvy a nahrazeny jednotkami 2. výzvy a domobranou z dobrovolnických oddílů místní formace (mezi nimi i několik arménských družin, vedených generálem knížetem Andronikem). Nedostatek pěchoty byl částečně vyrovnán četným nepravidelným kavkazským jezdeckem.

Německo-turecký plán byl: strhnouti do války Afganistan a Persii. Afganci měli pak přes Kabul-Kandahar-Herat táhnouti do perského Mešhedu a Turci a Peršané přes Azerbejdžan na Baku a Jelisavětpol (v Rusku). K tomuto kousku měla 3. turecká armáda zvláštní sbor (generála Halyla-paši) v prostoru u Urmie, kde měl operovati společně s Peršany. Celá Persie byla naplněna německo-tureckými emisary, instruktory a transporty zbraní, které se postupně pohybovaly přes Persii směrem k afganským hranicím.

Jinak se válečné operace vedly jako dříve v jednotlivých prostorech: v čorockém (přímořském), oltinském, sarykamyšském, erivaňském (proti Vanskému a Urijskému jezeru) a konečně perském. Těžiště bylo v té době na levém ruském křídle u Vanského jezera.

V květnu vyzvala Persie pod vlivem Němců a Turků Rusko k odvolání vojsk ze svého území. Rusko mohlo tam obnoviti svůj vliv jen rázným vítězstvím nad Turky blízko perských hranic. Proto bylo rozhodnuto zahájit v květnu ofensivu mezi jezery Van a Urmia, obsaditi důležité křižovatky Muš a Bitlis, čímž by bylo ohroženo spojení tureckých oddílů operujících v Persii a přerušeno spojení mezi tureckými vojsky operujícími v Arménii a Mesopotamii. V květnu získávají Rusové drobné úspěchy dobytím Ardose, na cestě ke Köpriköj (6. května) a den poté dobytím Idu. Větší boje se rozvinují zatím v prostoru Vanského jezera, kde Rusové zabírají: Patmos a Melazgert (11. května) a 17. května již Ardiž na Vanském jezeře. Turci měli tam po ruce původně jen 35. záložní divisi pod velením generála Džezet-paši a pak něco nepravidelného kurdského jezdeckva. Již 19. května obsadili Rusové: Baškalu, Saraj a Van a 28. téhož měsíce i Vastan. Východně od Vanského jezera měli Turci pro operace proti Azerbejdžanu kombinovaný sbor (t. zv. bitliskou skupinu) pod velením generála Halyl-paši, který pod tlakem ruských vojsk byl nucen ustoupiti k Bitlisu. Tyto boje však neměly velkého vlivu na celkovou situaci na hlavní frontě v Arménii.

Turci v Arménii se zatím bavili děláním arménských pogromů. Arméni prý byli vesměs rusofilové a velezrádci Turecka. Proto vydal velitel 3. armády generál Mahmud-Kiamyl-paša pověstný dekret z 20. května 1915, který nařizoval odstranění všech podezřelých osob z válečného pásma. Turci provedli svou úlohu velice svědomitě, při čemž asi 800.000 Arménů zmizelo ze světa navždy.

Na počátku června byl na frontě celkem klid. Jen nově utvořený 4. kavkazský sbor postupoval k Vanskému jezeru a rovněž azerbejdžanský oddíl generála Černozubova táhl do prostoru za Urmijským jezerem. Oba měly za účel vyčistit tyto krajiny od neklidného kurdského živlu.

V červnu byli Turci zatlačeni západně od Vanu a vyklidili pod tlakem Rusů veškerý prostor mezi ním a Urmijským jezerem. Již 4. července dosáhli Rusové západních břehů Vanského jezera, kde

obsadili Adildževaz, který však 15. pod tlakem Turků musili zase opustiti. Další ruský postup tam byl zadržen příchodem silných tureckých vojsk (2. divisi) od Muše, které měly udržeti v své moci komunikace vedoucí na Džulamerk, Mossuli i Bagdad.

Koncentrace shora uvedených dvou tureckých divisi (10. a 11.) v prostoru Bitlis-Muš-Kop byla již v červnu zpozorována a hlášena ruskou zpravodajskou službou do hlavního stanu. Aby se překazilo toto seskupení, byly posunuty části 4. kavkazského sboru, zesíleného právě utvořenou donskou plastunskou divisi, příbylou na Kavkaz. Tato ruská vojska napadla kolem 15. července úspěšně turecké předvoje. Turecký velitel bitliské skupiny Halyl-paša stáhl své síly a napadl 4. kavkazský sbor ve směru Kop-Melazgert, chtěje obchvátit jeho pravé křídlo a zapudit jej do vypráhlé pouště severně od Vanského jezera. Další turecké útoky donutily Rusy k ústupu k Patmosu (23. července) a ke Karakilisse (2. srpna). 3. srpna obsazují Turci Alaškert. Situace začínala býti pro Rusy hroživou a proto bylo k záchraně 4. kavkazského sboru nařízeno útočiti na celé kavkazské frontě. Řízení operací se ujal sám vrchní velitel kavkazské fronty generál Judenič, známý již od Sarykamyše. Soustředil svou zálohu pod velením generála Barstova západněji od Alaškertu u Dajeru a zároveň nařídil 4. kavkazskému sboru ustupovati nejvhodnějším proň směrem.

4. srpna započala pak energická ruská ofensiva. Judenič vrhl skupinu Baratova do boku a týlu slepě postupujících Turků, kteří již byli jisti svým vítězstvím. Toto obchvácení Turků jen pouhou náhodou neskončilo pro ně úplným obklíčením a rozhodlo osud celé operace Halyl-paši. Překvapení Turci, unavení těžkým pochodem, dali se na útěk směrem k Muši jsouce při tom zaskakováni na jednotlivých horských přechodech ruskými oddíly. Rusové tehdy ukořistili část tureckého dělostřelectva a vozatajstva a zajali kolem 10.000 Turků. To byl světlý paprsek uprostřed porážek na západní frontě ruské. Poté Rusové zase postoupili k Vanskému jezeru a 16. srpna znovu dobyli Vanu. Na severu byl 10. srpna opět obsazen Melaškert a za dva dny veškerý prostor alaškertského údolí, kde bylo pronásledování Turků zastaveno. Tak se skončila tak zvaná „eufratská operace“ a byla obnovena situace na levém křídle kavkazské armády zásluhou generála Judeniče. Na ostatních částech fronty byly jen boje místního významu a ke konci srpna se ustálila fronta na čáře: od Černého moře přes Archve-Id-Juz Věran-Esmer-Kop-západní břeh Vanského a jižní břeh Urmíjského jezera ke Kaspickému moři. Kavkazská armáda roku 1915 cvičila oddíly nováčků a mimo 5. kavkazský sbor a 20. pěší divisi dostala i některé jiné přírůstky, takže v létě 1915 byla její síla: 107 praporů pěchoty, 55 domobraneckých a dobrovolnických družin, 217 eskadron a sotní a 350 děl. Ovšem většina těchto jednotek byla narychlo utvořena, ale splnila dobře své určení. Turci měli proti tomu asi 150 pěších praporů, ale s velmi malým početním stavem (deserce, nemoci atd.). Největší část jich byla v rayoně Vanského a Urmíjského jezera.

Zbytek roku 1915 uplynul v přípravách k nové ofensivě. Četné drobné boje na frontě měly za účel připravití výchozí základnu pro další operace.

Porážky, které stihly Rusko roku 1915, vedly 5. září k změně ve vrchním velitelství ruských armád. Car Mikuláš II. vzal vrchní

velitelství na sebe a dosavadního velitele, svého strýce velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče jmenoval místokrálem a vrchním velitelem ruských armád na Kavkazu a v Persii.

Velkokníže Nikolaj Nikolajevič, jak se všeobecně uznává, byl znamenitým vojevůdcem, a za své přemístění děkoval více různým intrikám u dvora a též i řevnivosti jiných generálů (z nichž někteří se neostýchali sloužiti i katanům národního Ruska-bolševikům, jen aby uhájili svou kariéru), než vlastním chybám. Nebylo jeho vinou, že vznikl katastrofální nedostatek střeliva v ruské armádě (to má na svědomí bývalý ministr vojenství Suchomlinov, pozn. autora). Nutno uznati, že na tak velkou spotřebu střeliva, jaká se objevila za světové války, nebyl žádný stát, ani technicky vyspělá Anglie nebo Německo, připraven. Není odpověděn ani za pověstnou nehybnost ostatní vojenské správy. A opravdu, jakmile se objevil na Kavkaze, hned projevil svou obvyklou energii, tvrdost a neústupnost. První, co vymohl, bylo aspoň malé zesílení ruského vojska na Kavkaze, takže poslal do Persie zvláštní, expediční sbor generála Baratova (viz o tom můj článek: Operace ruské armády v Persii v říjnovém čísle VR., ročník 1927).

Poněvadž na evropské frontě byl tehdy již poměrný klid, nebylo nutno tam posílati posily i ze vzdálené kavkazské fronty, a proto bylo možná klidně se věnovati její reorganizaci. Turkům však nebylo snadno doplňovati vojska, poněvadž neměli v Malé Asii železnic a doprava mořem byla nebezpečná, ježto ruské loďstvo bylo neobmezeným pánem Černého moře. Rusové však měli několik dobrých strategických cest a železnic, z nichž většina ústila skoro u samých hranic (Batum, Sarykamyš, Džulfa). Velkokníže měl svůj hlavní stan v Tiflisu, ale skutečné řízení operací bylo v rukou generála Judeniče, který měl svůj hlavní stan v Batumu (tam později byl též i velkokníže). Judenič vedle Baratova byl výborným znalcem kavkazsko-arménského bojiště a již 1914 se osvědčil jako skvělý organisátor a voják. V roce 1915 vypracoval pak plány pro novou velkou ofenzivu proti tureckému středu ve směru na Erzerum. Judenič byl jedním z nejpopulárnějších velitelů nejen v kavkazské, ale i v celé ruské armádě; i Turci, kteří měli před ním velký respekt, jej znali a zvali jej Judi-paša.

Na druhé straně ani Turci nelenili. Po porážce Angličanů u Ktesifona (22. listopadu 1915) mohli částí vojsk z Mesopotamie užiti na jaře 1916 proti Rusům v Armenii.

Koncem roku 1915 válčilo se nejen na hranicích Azerbejdžanu, nýbrž i ve vlastní Persii, kde se sváděl hlučný souboj mezi Dohdou a ústředními mocnostmi, jevící se občanskou válkou a postupem ruských vojsk na jih Persie (Teheran, Kum, Hamadan). Turci soustředili k tomu konci u Urmie na 7000 mužů pravidelného vojska, ale na druhé straně i ruský expediční sbor generála Baratova v Persii byl zesílen na 6 praporů pěchoty a 63 eskadron a sotní (asi 10.000 mužů).

Posláním expedičního sboru do Persie byly ruské síly na Kavkaze o něco zeslabeny, a proto se velkokníže rozhodl předejiti Turkey v ofenzivě.

Černomořskému loďstvu byla rozkazem z 28. prosince 1915 svěřena hlavní úloha, t. j. zbaviti Turecko dovozu uhlí (hlavně ze Zunguldaku) a přerušiti jeho spojení s anatolskou armádou, aniž přerušovalo první úlohu. V r. 1915 bombardovalo bosporská opev-

nění (28. března, 25. dubna a pak 2. a 12. května) a pak potápělo turecké transporty (hlavně s uhlím). Byly konány přípravy pro eventuální vyložení 1—2 sborů u Bosporu pro případ, že by padly Dardanely, ale nic z toho se neuskutečnilo.

Boje roku 1916 (Erzerum): Koncem 1915 stáhli Turci část svých vojsk z Kavkazu na jih proti Angličanům do Mesopotamie, ale na druhé straně poslali proti Kavkazu uvolněná vojska od Dardanel a z okolí Cařihradu. Území, kde velkokníže hodlal provést svou ofensivu, mělo tato hlavní střediska: Erzerum: pevnost ležící asi 100 km od ruských hranic, důležitá křižovatka všech cest od Olty, Karsu a alaškertského údolí na jih a na západ, základna a zásobárna tureckých armád operujících proti Rusům. Erzerum od východu byl hájen silně opevněnou posicí, kterou nebylo lze pro horský terén obejít, a mimo to byl ještě obklopen kruhem permanentních tvrzí u povysunuté posice Deve-Bojnu. Trapezunt: přímořská pevnost, základna pro operace na Černém moři a v přímořském rayonu. Bitlis: jihozápadně od Vanského jezera, východisko a základna Turků pro operace v Azerbejdžanu. Důležitá křižovatka cest vedoucích od Mossulu a Bagdadu, usnadňující přesun tureckého vojska z jedné fronty na druhou.

Velkokníže Nikolaj účelně maskoval své pravé úmysly operacemi generála Baratova v Persii, které Turci pokládali za hlavní směr postupu ke spojení s Angličany v Mesopotamii. Zatím co se v Persii sváděly drobné boje, děly se ve dne i v noci za tuhých mrazů a vánic tajné přípravy k operaci proti Erzerumu.

Ježto komunikacemi byly většinou obyčejné horské stezky, nemohlo býti řeči o souvislých operacích jednotlivých ruských kolon, až do jejich vstupu do Erzerumského údolí. Samostatné směry byly: u přímoří, u Olty, od Sarykamyše a od Erivaně. Poměrně nejlepší komunikační podmínky byly v sarykamyšském prostoru, ale stála jim v cestě silně opevněná turecká posice u Köpriköje. Všechny operace se zúčastnilo asi 76.000 Rusů proti 60.000 Turků (myšleny síly bojující u Erzerumu při jeho zteči); u přímoří až k řece Čoroku měli Rusové: 10 praporů, 32 děl proti 14 praporům a 10 dělům Turků; v prostoru Olty byl 2. turkestanský sbor (32 praporů), 7 domobraneckých družin (hlavně z Arménů) 21 sotní a 75 děl proti 44 praporům, 5 eskadronám a 42 dělům tureckým; v prostoru sarykamyšském měli Rusové: 1. kavkazský sbor (32 praporů), 3 sotně a 92 děl proti 14 praporům, 30 eskadronám a 12 dělům; v rayoně azerbejdžanském byly mezi jezery Van a Urmie nepatrné části armád obou soků. V záloze měli Rusové 32 prapory, 34 sotně a 84 děl. Turci: 9 praporů a 12 děl. Ruské zálohy stály u Sarykamyše, turecké u Hassan-Kala (50 km východně od Erzerumu). Velitelem 3. turecké armády byl v tu dobu Abdul-Kerim-paša.

Byla tedy vojska na celé frontě skoro stejná i co do počtu i co do seskupení.

Základní myšlenka plánu velkoknížete Nikolaje byla prolomit turecký střed u Köpriköje za podpory olťinského oddílu, který měl obejít erzerumská opevnění od severu. Obchvat od jihu nebyl možný v oné roční době a za úplné neschůdnosti terénu. V noci s 9. na 10. ledna započal ruský útok na frontě 150 km široké, hlavně od Olty (Narimanu) a od Sarykamyše. Celá operace až do pádu Erzerumu se omezila vlastně na řadu zápasů o jednotlivé průsmyky a na obchvaty nepřítele v horách, výškou rovných našim

Tatrám. Celá váha operací spočívala na pěchotě, která musila nahradit všechna jízdní vojska a musila táhnouti i děla v pravém slova smyslu rukama.

Turci byli úplně překvapeni ruským nástupem v tuto nevlídnou roční dobu a proto také byl jejich odpor na počátku velice slabý; stupňoval se teprve podle toho, jak se Rusové blížili k Erzerumu, odkudž Turci posílali své zálohy na bojiště. Nejúspěšnější byl ruský postup ve směru od Sarykamyše, poněvadž tam bylo poměrně dosti komunikací (mezi nimi i jedna silnice postavená Turky pro dělostřelectvo ještě za války 1877—1878, kdy tato krajina byla jejich, a pak jimi zapomenuta, ale objevena a zužitkována ruským generálním štábem). A tak se Rusům podařilo snadno obejít silně opevněnou tureckou posíci u Köpriköje. Nejtěžší byl postup přímořského oddílu. Kolem 20. ledna fronta jde čarou: jižně od řeky Čoroku-údolí Tavasr-Baška-Hasankala-vrch Čaranskoje: Sultane-Výčkauruk.

Pád Erzerumu. Rusové měli zprávy o rychlé dopravě posil z Cařihradu, Bagdadu a z Mossulu a mohli se tedy brzy utkat s tureckou přesilou, vedenou německými důstojníky, mezi nimiž byl i zdatný obhájce Dardanel, generál Liman von Sanders. Zlepšení situace ruské armády mohlo nastati jedině dobytím Erzerumu, chráněného od východu silnou posicí Deve-Bojnu (kde se ztroskotaly ruské útoky 1877 a 1878) a pak dobytím Bitlise, jsoucího na cestě postupu tureckých posil od Mossulu a Bagdadu.

Velkokníže Nikolaj se tedy rozhoduje pro tuto těžkou, ale smělou operaci a dal generálu Judeničovi rozkaz ke zteči Erzerumu, aby nepropásl vhodný okamžik. Za velkých dopravních potíží dovezeno těžké dělostřelectvo (16 kusů ze Sarykamyše) a na město útočeno se tří stran. 10. února v předvečer zteče Rusové stojí na čáře: Tavasr—Vakir—Hoj—Madrak—Abokomu—Sultane.

11. února začíná 5denní útok na Erzerum, původně jen na posíci Deve—Bojnu, se tří stran 1. kavkazským a 2. turkestanským sborem.

15. bylo již dobyto jihovýchodních tvrzí, takže v obranné čáře Turků vznikla mezera asi 40 km, kterou již nebylo lze upatí, neboť všechny síly byly vtaženy do boje. Poté následoval ruský útok na severní a východní tvrze a konečně i na samé město. Turci, vidouce, že obranná čára je proražena, ustoupili v noci s 15. na 16. února z města směrem na Erzindžan. Před odchodem zapálili své vládní budovy, ale Rusové brzy požár uhasili. 235 důstojníků, 12.753 vojáků, 9 praporů a 327 děl bylo kořistí vítězů. Ztráty za útoku (padlých, raněných a omrzlých) byly u Rusů kolem 16.000 (ze 76.000), špatně zásobovaná turecká armáda měla ovšem ztráty mnohem větší (z 60.000 mužů). Cesta tureckého útupu byla na mnoho kilometrů znatelná zmrzlými tureckými mrtvolami, jako rok předtím u Sarykamyše.

Útočícím Rusům velel jmenovaný již generál Kalinin († 1927). Pevnost hájil německý generál Posselt. Za dobytí Erzerumu dostal generál Judenič svatojirský kříž II. stupně.

Velkokníže Nikolaj hlásil 16. února carovi: Po bezpříkladném pětidenním útoku Erzerum jest v moci ruských zbraní.

Pád Erzerumu a úspěch ruské armády měly dobré účinky na celkovou situaci. Předně ukázaly světu trvající dosud mohutnost ruské armády, dále značně zvýšily prestiž Ruska v celém mohame-

dánském světě a konečně způsobily odeslání tureckých posil do Armenie z ostatních tureckých bojišť, čímž byl zmenšen tlak na Dohodu u Soluně, znemožněn turecký útok na Egypt (právě chystaný) a uvolněno Angličanům v Mesopotamii.

Po dobytí Erzerumu byli Turci pronásledováni až k Mamachatu, jenž byl Rusy obsazen (16. března). Turci ustoupili 24. února za Eufrat. Vahib paša, jenž se zatím stal vrchním velitelem, musil většinu dělostřeleckých zásob zanechat na ústupu.

Rusové se pak snažili získati komunikační podmínky pro zásobování armády, při tom dobře se uplatnila pomoc černomořského loďstva, jež stále drželo tam vrch nad tureckým.

Za jeho pomoci Rusové obsadili 4. března Atínu a příštího dne Mapavri. V polovici března dosáhla již kavkazská armáda čáry: Aškala—Karen—Muš—Bitlis—Baškala. Tam byla nucena se zastaviti, poněvadž nebylo možno dále dovážeti munici a potraviny. Angličané v těchto dobách marně se snažili vyprostiti sevřenou divisi generála Townshenda v Kut-el-Amaře a Rusové nemohli jim vlastními silami pomoci, ježto jejich vojska v Persii a Kurdistanu byla nepočetná a příliš vzdálená od svých základů. Ježto anglická nadvláda na Středozemním moři usnadňovala operace v Malé Asii a Rusové zjistili přeskupení 10 tureckých divisí bagdadskou železnicí do Adany a Damašku, navrhl ruský hlavní stan Angličanům, aby vysadili asi 8 divisí v Iskenderunu (Alexandretta), poukazuje na to, že to bude nejlepším zajištěním Egypta, kam Turci opět chystali velkou výpravu. Angličané nechtějice zeslabovati své síly v Egyptě (tehdy 8 divisí) a ukončivše právě s nezdarem galipolskou výpravu (přes 100.000 lidí ztrát) a konečně odeslavše veškeré své posily na západní frontu proti Němcům, rozhodli se odmítnouti tento plán. Tím se ztroskotál ruský pokus o společnou velkou akci v Asii a každý ze spojenců byl nadále odkázán sám na sebe. Tím ovšem osud anglického oddílu v Kut-el-Amaře byl zpečetěn a Townshend 29. dubna musil složit zbraně, čímž 3000 Angličanů a 6000 Indů padlo do tureckého zajetí. Rusové nemohli učiniti nic jiného než zřídit radiové spojení mezi svým oddílem generála Baratova v Persii a anglickým hlavním stanem v Basře (později v Bagdadu) v Mesopotamii.

Zabepečení dalších operací v Armenii. Obsazení Erzindžanu.

Úkol ruského černomořského loďstva byl především zbavit Turky dovozu uhlí z dolů zunguldackých, východně od Bosporu a pak přerušiti spojení Cařihradu s anatolskou armádou. Ježto ruské loďstvo, které mělo v hlavních lodích převahu nad tureckým (2 dreadnoughty proti 1), mělo zase poměrný nedostatek ničitelů na tak velký operační prostor (462.000 km²) a mohlo řádně splniti jen jednu z obou operací. V zimě a na jaře 1916 dostalo se pomoci armádě nejen rušením tureckých komunikací podél Černého moře, přepadením a zaminováním nepřátelských ponorkových basí (Varna, Burgas a Bospor-Cařihrad), ale i vyložením ruských oddílů v tureckém týlu, k čemuž nejlépe se hodil Trapezunt. Tato úloha vedle loďstva byla svěřena přímořskému oddílu, zesílenému dvěma plavanskými brigádami, poslanými do Novorossijsku, odkudž měly býti převezeny loďmi do přístavu Rizeh, dobytého Rusy 7. března roku 1916.

26. března započala ofensiva přímořského oddílu, který postoupil brzy až k řece Kara-Dere, jejíž pobřeží se zvláště dobře hodilo k obraně. Boje tam potrvaly až do 14. dubna a kryly zároveň vysazování plastunských brigád na břeh, které se správně dostaly do Rizehu.

14. dubna zahnal ruský oddíl nepřítele z jeho posic na levém břehu řeky Kara-Dere, jejíž opevnění byla zničena palbou ruského námořního dělostřelectva, při čemž se zvláště vyznamenala bitevní loď Rostislav, nazvaná od Turků „šajtanovou“ (čertovou) lodí, a křižník Kagul. A také za činné pomoci černomořského loďstva byl 18. dubna obsazen Trapezunt, kde bylo ukořistěno 22 děl, z nichž 8 těžkých (pobřežních). Dobyty Trapezunt byl pak Rusy opevněn a stal se jejich zásobovací basí. Hlavní ruský stan byl přemístěn z Tiflisu do Batumu. Na ostatní frontě se situace změnila, když Rusové dobyli Muše (18. února), Bitlise (2. března) a zvláště prostoru jihovýchodně odtud, kde byly obsazeny důležité body: Revanduz (15. května, opuštěn 17. července) a Čechir.

Pro léto 1916 určilo si ruské velitelství jen defenzivní úlohu: udržovati v svých rukou dobyté území a získati čas pro další přípravu ofensivních operací. Ruská vojska tehdy měla 183 praporů, 175 sotní, 470 děl. Naproti tomu se Enver konečně odhodlal vyslati značnější posily do Malé Asie. V březnu 2. armáda (Achmed Izzet paša) poslána Malou Asii, aby přes Malatyi dospěla k Charputu a pokusila se o obchvat Erzerumu od jihu a východu. Zatím 3. armáda, reorganizovaná Vahyem pašou, měla demonstrovati proti celé ruské frontě a v příznivém případě znovu obsaditi Trapezunt a vyrvatí Rusům Mamachatum a Sürmene. Z toho jen Mamachatum se jim podařilo vyrvatí, ale nakrátko.

Obě turecké armády měly tehdy dohromady 206 praporů, 45 eskadron a 10.000 nepravidelného kurdského jezdeckta: jednotky jejich byly však méně silné než u Rusů.

Rusové jsouce dobře zpraveni o tureckých úmyslech proti Trapezuntu rozhodli se postoupiti proti 3. turecké armádě dříve, než se uplatní tlak 2. armády od jihu.

A tak došlo nejprve k bojům v přímořském prostoru, kde Turci byli odraženi ruským protiúderem do svého pravého křídla. Výsledkem těchto bojů byl postup Rusů na čáru: Elleu-Günüşchana (vzata 20. července), kde se zastavili.

Na sousedním bajburtském úseku Rusové započali svůj postup 2. července, když již bylo pozorovati rozhodný úspěch trapezuntského oddílu. Rusové dobyli Bajburtu (15. července) a postoupili až ke Kilkít-Civtliku, kde se opevnili, aby si zajistili volnost operací proti Erzindžanu. Pro operace proti tureckému týlu bylo posláno jezdeckto na silnici Erzindžan-Gerdžamis jež úspěšně splnilo svou úlohu.

Ve směru na Erzerum zahájili Turci sami s 3. armádou 30. května svůj nástup od Mamachatumu a Aškale, avšak vedli svou operaci nerozhodně. Podařilo se jim jen zatlačiti předvoje 1. kavkazského sboru a dobýti čisté místních úspěchů. Avšak v červenci přešel tento sbor sám k protiútoku a společně s 2. turkeštanským sborem, operujícím od Bajburtu, dobyl 25. července Erzindžanu, což bylo kulminačním postupem v Armenii za celou válku. Turci byli zaháněni na útek s velikými ztrátami na mužstvu a na materiálu a zastavili se pronásledování ruským jezdecktem až v Sivasu (zá-

padně od Gerdžamise). Dobrá polovice 3. turecké armády desertovala nebo byla Rusy zajata. Na levém ruském křídle, kde operoval 4. kavkazský sbor, měla se uplatnit 2. turecká armáda, jež měla původně jen 7 divisí, avšak měla býti zvětšena na 15 divisí. Nicméně cařihradský hlavní stan nutil Achmeda Izzeta pašu, aby urychlil svou ofensivu ve shodě s ofensivou 3. armády. A tak Turci poslali severně od jižního Eufratu 4 divise a 3 divise na jih od něho na frontu: Muš—Bitlis. Obě tyto skupiny byly 15.—31. července poraženy Rusy, kteří i zde poněkud postoupili kupředu a navázali spojení se svou severní skupinou. Turkům však dalšími boji se podařilo získati některé úspěchy, a to: dobytí Muše, Bitlise (7. a 8. srpna) a také Vanu. Byli však z prvních dvou opět Rusy vypuzeni (23. a 24. srpna) a zakopali se na horské posice jižně od obou těchto bodů. Tedy na celé armenské frontě Rusové splnili svou úlohu, postoupili kupředu (na severu) až 130 km a obsadili síť důležitých křižovatek, takže drželi pak čáru: Elleu-Gümüş—Chana—Erzindžan—Muš—Bitlis.

Na této čáře se ruská fronta ustálila a potrvála skoro beze změn až do příměří 17. XII. 1917.

Turecké armády ztrávily zimu 1916—1917 velmi špatně, 3. armáda byla zachráněna jen německými motorovými kolonami, jež jakž takž udržovaly její zásobování. 2. armáda, zesílená na 4 sbory, vybavená jen letním výstrojem bez hygienických opatření trpěla ještě více. Obě armády na jaře 1917 neměly více než 20.000 zdravých bojovníků. Velitelem obou armád, shrnutých v armádní skupinu, stal se generál Achmed Izzet paša. Velitelství 2. armády převzal Mustafa Kemal paša, pozdější známý vůdce nacionalistů a dnešní prezident a diktátor Turecka.

Rok 1917/18:

V zimě 1916/1917 se připravovali Rusové k rozhodující ofensivě, která ve spojení s operacemi Angličanů u Bagdadu by byla mohla skončiti s úspěchem pro spojení válku s Tureckem. Velkokníže Nikolajevič postavil proti 3. turecké armádě 1. a 5. kavkazský a 2. turkestanský sbor; proti 2. turecké armádě 4. a 6. kavkazský sbor až k Vanu. Mezi Vanem a Urmí obstarával spojení 2. kavkazský jezdecký sbor a různé družiny, 7. kavkazský pěší a 1. jezdecký sbor měly operovati dále do Persie až ke Kermansahu, odkud už nebylo těžko vytvořiti spojení s Angličany, kteří se na jaře 1917 chystali znovu dobýti Kut-el-Amary a Bagdadu, což se také zdařilo v únoru a březnu 1917. Všecky tyto dalekosáhlé plány však silně překazila ruská revoluce (12. března 1917). Rusové se necítili pak již v náladě k energické operaci a Turci byli nuceni po obsazení Bagdadu Angličany (11. března 1917) obrátit každého muže, jenž jim vybýval na Kavkaze, na bojiště mesopotamské. A tak z obou kavkazských armád zbylo Turkům sotva 40.000 mužů, kteří byli spojeni v tak zvanou „kavkazskou armádní skupinu“ pod velením generála Achmeda Izzeta paši, jehož hlavní stan zůstal v Charputu a jehož náčelníkem štábu se stal německý major Falkenhausen. Jeho armáda však nesmírně trpěla hanebným zásobováním (vagonů, které měly dovézt potraviny, zmocnily se lichvářští obchodníci, většinou židovského původu, kteří podplativše železniční funkcionáře, užívali jich pro své výdělečné cíle), takže její výkony roku 1917 jsou pranepatrné.

Rovněž u Rusů se objevily následky letargie, jež zavládla po revoluci, ač stále ještě 15 pěších a 4 a půl jezdecké divise zůstávalo na kavkazsko-perské frontě.

Z důležitějších událostí v Armenii roku 1917 lze zaznamenati dobytí Vanu Rusy (18. března) a Muše Turky (30. dubna), pak boje u Erzindžanu (20. června) a u Kilkitu (téhož dne), pak u Bitlisu (25. září).

Podle soupisu z 3. května 1917 bylo u kavkazské armády 918.542 živých v poli, 18.215 v zápoli, vedle 60.341 různých civilních osob, dohromady tedy 997.098 lidí.

14. září 1917 bylo vojáků na frontě 366.152, v záloze 59.900, v ústavech a úřadech fronty 120.002, celkem 546.054; v pomocných organizacích 585.000, pak bylo na stravě rodin vojáků a železničářů 24.000, celkem tedy bylo živeno 1.155.054 lidí.

Úhrnné ruské bojové ztráty 1914—1917 byly kolem 50.000 mužů (z toho 12.000 zajatců), turecké však daleko přesahovaly 100.000 mužů, z čehož 65.000 bylo v ruském zajetí. Černomořské loďstvo mělo 1376 mužů ztrát (všech druhů). Z lodí zahynuly (1914—1917): dreadnought: Impératrice Marija (vnitřní výbuch, 20. října 1916); dělový člun Doněc (potopen od Turků 29. října 1914, ale později vyloven a opraven; ničitelé: Lějtěnant Puščin (9. března 1916), Živučij (25. dubna 1916) a Lějtěnant Zacěrnnyj (30. června 1917), vesměs na minách; ponorka: Morž (11. května 1917) rovněž na mině. Minový transport Prut, zničen vlastní posádkou dne 29. října 1914. Vedle toho nemocniční lodi: Portugal (30. března 1916) a Vpěřed (8. července 1916), obě potopeny německou ponorkou U 33, mimo to ještě několik pomocných lodí (minolovek, transportů atd.).

Ztráty ruského obchodního loďstva (parníků a plachetnic) byly velice nepatrné (ani ne 50 kusů).

Turecké loďstvo pozbylo: 1 křižník Medžidie na mině u Oděsy 3. dubna 1915, který byl brzy Rusy vyloven, opraven a jako Prut zařazen do ruského loďstva. 2 dělové čluny: Josgad a Tašköprü, potopeny ruskými ničiteli 29. listopadu 1915. 3 ničitelé: Gajret a Vatanie, zkroskotaly se u Varny 12. listopadu 1916; Kutahia zahynul na mině 13. října 1916 a konečně Hamid-Abad potopen v boji ruskými ničiteli Pylkij a Bystryj. 1 minový transport: Nilufer, zahynul na mině u Kilie 19. listopadu 1914. Z německých ponorek zde zahynulo pět, a to: UC 13 (přezvaná Turky Šilep) potopená ruskými ničiteli 29. listopadu 1915 u Bosporu, a na minách zahynuly v době od října do listopadu 1916: UB 7, UB 45, UB 46 a UC 15. Z obchodního loďstva pozbylo Turecko přes 100 parníků a na 4000 plachetnic.

Spojené Ruska Rumunsko pozbylo 1 torpedovky (Smeal) výbuchem kotlů 7. dubna 1917 a spojenec Turecka Bulharsko rovněž 1, a to 15. října 1917 na mině u Varny.

9. prosince 1917 uzavřeli Rusové s Turky příměří s platností od 17. prosince, které pak nerušeně potrvало až do uzavření míru v Brestu-Litevském (3. března 1918). Turecko tímto mírem získalo: rayon Ardahan-Kars ztracený jimi ve válce 1877—1878, 18.700 čtverečních kilometrů veliký s obyvatelstvem 355.000 duší, kde pro oklamání světa provedlo v stínu svých šavlí, bodáků a děl „plebiscit“, kde ovšem obrovská většina hlasovala pro tureckého sultána Mohameda V.

Ježto cařihradská vláda přikládala Kavkazu nepřiměřeně velkou důležitost, zahájila turecká armáda pod generálem Nury-pašou postup na arménské frontě proti Kavkazu a též proti Azerbejdžanu. Tento postup se dál skoro bez odporu, neboť statečná ruská armáda tam již přestala existovati, poněvadž buď se rozešla nebo byla již evakuována do vlasti. Jen dobrovolnické partyzánské oddíly generála Bičérachova (podporované Angličany) a arménské družiny generála knížete Andronika kladly zmužilý odpor postupující turecké armádě.

Tak byly obsazeny: Erzindžan (14. února), Trapezunt (24. února), Erzerum (11. března) a Van (7. dubna).

V Rusku se Turci zmocnili: Ardahanu (5. dubna), Baku (12.) a konečně pevnosti Karsu (26.), kde ukořistili 860 děl. V Azerbejdžanu byl již 3. března obsazen Tebris. Spolu s Němci postupujícími do Ukrajiny byl obsazen 1. května Sevastopol, při čemž se větší díl černomořského loďstva a bývalý turecký křižník Medžidie stal jejich kořistí. Většina lodí však pod velením admirála Sablina, v palbě německých děl, prorazila skrze německé ponorky, číhající na ně u přístavu do Novorossijsku. Byly to dreadnoughty: Impérator Alěxandr III. (Volja) a Impératrice Jekatěrina II. (Svobodnaja (Rossija) a 16 ničitelů. Z nich 18. června na pokyn z Moskvy byl potopen vlastními posádkami druhý ze zmíněných dreadnoughtů a 10 ničitelů a zbytky 1 dreadnoughtu a 6 ničitelů se vrátili do Sevastopolu, kde se staly kořistí Němců a Turků.

Turecká vláda považovala tyto úspěchy na Kavkaze a v Krymu za vhodnou náhradu za ztráty utrpené v Arabii, Mesopotamii a Palestině, a tak přes to, že hlavní bojiště bylo pro ně od roku 1917 v Palestině, oslabovali je v prospěch Kavkazu, doufajíce, že se jim podaří získati mnoho dobrovolníků z ruských mohamedánů, čímž by doplnili své velké ztráty (nejen v bojích, ale také nemocmi a zejména desersemi, které někdy dosahovaly až $\frac{1}{6}$ počtu). Marně však generál Liman von Sanders zrazoval tureckou vládu od této nesmyslné strategie. Turci a jejich političtí rádcí němečtí doufali uskutečniti panislamské sny od Kavkazu přes Iran až na hranice Indie. Vedle toho Němci hledali v Baku náhradu za poškozená rumunská petrolejová zřídla a švali Turky k pochodu do Předkavkazí. Turecký postup se všude oznamoval neslýchanými ukrutnostmi proti kavkazským křesťanům (Armenům, Gruzincům a někdy i Rusům), což mělo za následek rasovou a náboženskou válku těchto kmenů proti Turkům a vyžádalo si ovšem velkých obětí na obou stranách. Ježto se na Kavkaze střetly plány Turecka se zájmy Německa i Rakouska-Uherska, podporovali Turci vznik nových státek jako Gruzie (80.000 km² a 3.1 mil. obyvatelů), Armenie (ale jen ruská, 30.000 a 0.8 mil. obyvatelů) a Azerbejdžan (70.000 km² a 1.9 mil. obyvatelů, ale také jen ruská část). O Baku se bojovalo několik měsíců mezi Turky a Němci na jedné straně a Angličany (generál Dunsterwill) a Rusy (generál Bičérachov) na straně druhé. Baku bylo po prvé obsazeno anglo-ruskou výpravou po moři z Persie 4. srpna 1918, ale již brzy započaly tuhé boje o město, zvláště 26. srpna až 1. září, které donutily spojence k vyklizení města (14. září). V této době Angličané zajali v Kaspickém moři na lodi (16. srpna) 26 bakinských komisařů (Džaparidze, Šaumjan, Azizbekov a j.), kteří prchali s uloupeným lidovým majetkem z Baku. Byli poslání do Zakaspické oblasti, kde tehdy již vznikla

protibolševická vláda v Krasnovodsku za podpory Angličanů, pod řízením anglického plukovníka Tig-Johnsona, který je rozsudkem soudu dal postříletí 20. září 1918 na stanici Achta-Kujma. Teprve 16. listopadu bylo Baku opět obsazeno a zůstalo v rukou Angličanů a bílé vlády až do 28. dubna 1920, kdy tato správa byla vystřídána bolševiky.

Turecký hlavní stan, kde stále měla převahu fantastická strategie Enverova, která naprosto nehleděla k podmínkám zeměpisným, věnoval této frontě nezaslouženou pozornost a kavkazská armádní skupina dosahující v létě 1918 plných 6 divisí, byla ještě zesílena 1 německou divisí, která by se byla mnohem lépe uplatnila v Palestině. Němci obsadili 7. června 1918 hlavní město Gruzie Tiflis a evakuovali je teprve 7. února 1919 na nátlak Angličanů a generála Denikina, velitele ruské dobrovolnické armády.

Po kapitulaci Turecka (30. října) vplulo spojenecké loďstvo do Černého moře a obsadilo Oděsu, Nikolajev, Novorossijsk a Sevastopol (23.—26. listopadu) a poté Batum (27. prosince). Němci musili vydati ukořistěné černomořské loďstvo a Turci evakuovali Kavkaz (23. prosince). Batum spolu s okolním územím (700 km² a 180.000 obyvatelů) byl obsazen až do 18. března 1921 anglickou vojenskou výpravou generála Dusterwillla, kterého známe z Kiplingových románů pod jménem „Stalky“. Teprve 18. března 1921 byl Batum obsazen bolševiky.

Prameny:

- Achatkin: Sarykamyš, Bělehrad, 1925.
Danilov: Rossija v mirovoj vojně. Běrlin, 1925 (existuje též francouzský překlad, Payot, Paříž).
Jemeljanov: Persidskij front Běrlin, 1925.
Ježek: Světová válka, Hranice, 1923.
Monastyrev: Dans la mer noire, Payot, Paříž 1927 (něm. Untergang der Zarenflotte, Mittler, Běrlin).
Popov: Vozpominanija kavkazskago grěnaděra, Bělehrad, 1924.
Srb: Světová válka slovem i obrazem, Praha, 1914—1918 (pět dílů).
Liman von Sanders: Cinq ans de la Turquie, Paříž, Payot (něm. Fünf Jahre Türkei).
Zajoněkovskij: Mirovaja vojna, Moskva, 1923.
Žipek: Válka národů, Praha, 1921—1922 (pět dílů).
Mimo to bylo hojně používáno chronologických sbírek dat v různých řečech.

Podplukovník František ULMAN:

Znalost cizích armád jako předmět výchovy vojenských těles.

Tak zní překlad nadpisu nedávno uveřejněného článku v německém odborném listě „Militär Wochenblatt“, jehož autorem je generál por. m. sl. E. Fleck. Propaguje myšlenku, že jak důstojníci, tak i mužstvo říšské obrany musí znáti armády sousedů Německa. Kromě znalosti organisace a způsobu boje armád sousedních států má na mysli také určité zeměpisné vědomosti o těchto státech. Od důstojníků požaduje mnohem více. Navrhuje, aby o tomto tématu bylo jim přednášeno častěji a uloženy jim v zimních měsících písemné práce. Při válečných hrách doporučuje jedné straně přede-